

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЯКОСТІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

***Резюме.** У статті розкрито теоретичні засади якості підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів. Головна увага зосереджена на визначенні напрямів, науково-методичного забезпечення змісту, організаційних форм і технологій підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів у системі післядипломної педагогічної освіти.*

***Ключові слова:** теоретичні засади, науково-педагогічні кадри, підвищення кваліфікації, зміст навчання, організаційні форми, післядипломна педагогічна освіта.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Вища освіта в Україні, як і в інших розвинених країнах світу, є провідною галуззю економіки. Стратегічні напрями її розвитку визначені Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку освіти, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України. Державна політика в галузі освіти спрямована на створення умов для розвитку особистості, творчої самореалізації кожного громадянина України, оновлення змісту освіти й організації навчального процесу, відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень.

Провідна роль у реалізації державної освітньої політики належить науково-педагогічним кадрам. Саме від притоку молодих науковців у заклади й установи освіти і науки, ефективної роботи системи підготовки і підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів, збалансованого розвитку науки і ринку наукової праці залежить майбутнє нашої держави. У зв'язку з цим запропоноване дослідження спрямоване на розв'язання важливої науково-практичної проблеми – якості підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів у системі післядипломної педагогічної освіти (ППО).

Аналіз основних досліджень і публікацій, у яких започатковане розв'язання даної проблеми. У Комюніке конференції (Льовен і Лувен-ла-Ньов, 28-29 квітня 2009 р.) європейські міністри, відповідальні за вищу освіту, зазначили, що вища освіта має ґрунтуватися на сучасному рівні досліджень і розвитку науки, сприяючи, таким чином, інноваціям і креативності у суспільстві. Більше того, державні органи і вищі навчальні заклади мають збільшувати привабливість кар'єрного зростання науковців-дослідників [5].

Аналіз вітчизняної наукової й науково-методичної літератури показав, що найбільша кількість останніх публікацій присвячена підготовці молодих науковців, зокрема В. Британ [2], М. Головатий [3], В. Семиченко [6] та ін. Проблемам вивчення психолого-педагогічних умов особистісного розвитку викладачів вищої школи в системі ППО приділили увагу О. Бондарчук і Н. Скоробагатько [1]; професіоналізму викладача вищого навчального закладу – Н. Гузій [4]; управлінню процесом підготовки та професійного зростання науково-педагогічних кадрів в умовах євроінтеграції Є. Чернишова, Г. Штомпель і В. Саюк [8]; розвитку кадрового потенціалу в системі ППО Є. Чернишова [7]. Однак питання якості підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів у системі ППО залишається ще не достатньо вивчено, а наведені аргументи підтверджують актуальність обраної теми для дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Якість підвищення кваліфікації науково-педагогічних відображає відповідність результатів курсового навчання, освітніх процесів та інституційних умов актуальним цілям розвитку особи і суспільства. Саме якість

освіти є ключовим поняттям Болонського процесу.

Мета статті – визначення змісту, *організаційних форм і технологій* підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів у системі ППО.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Важливе місце у вітчизняній системі безперервної освіти посідає ППО, яка створює умови для постійного розвитку професійної компетентності керівних, педагогічних і науково-педагогічних кадрів освіти. Завдяки цьому долається розрив між здобутою професійною підготовкою у вищому навчальному закладі та потребами, що висуває розвиток науки, освіти, техніки і суспільства. Україна, як і більшість європейських держав, активно впроваджує інновації в освіту, які визначені Болонським процесом. Досвід, що накопичений у розвинутих країнах по створенню і підтримці на сучасному рівні інтелектуального потенціалу, заслуговує детального вивчення та врахування при визначенні змісту підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів.

Найважливішими функціями системи підвищення кваліфікації є:

- забезпечення випереджувального характеру підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів відповідно до вимог сучасності;
- мотивування безперервного професійного зростання;
- підготовка резерву кадрів, яких вимагає подальший розвиток суспільства;
- розробка ефективних технологій навчання дорослих;
- проведення наукових досліджень з актуальних проблем підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів.

Для реалізації функцій системи підвищення кваліфікації необхідно здійснити оновлення, розробку та затвердження нормативно-правового забезпечення післядипломної освіти з урахуванням вимог міжнародної та європейської системи стандартів та сертифікації. Крім того наукового обґрунтування потребує науково-методичне забезпечення підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів: професійні програми, робочі плани і програми, підручники і посібники, методичні рекомендації, система контролю тощо.

Як показує практика, відсутність нормативної бази щодо змісту, науково-методичного забезпечення й організації підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів суттєво впливає на якість і результативність їх професійної діяльності. Дослідження, яке проведене у ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України показало, що перейти до нової системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів неможливо, якщо не поєднати теоретичне навчання з практичною діяльністю і науковим дослідженням. Для цього було визначено головні напрями підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів, які впливатимуть на якість курсів підвищення кваліфікації:

- визначення змісту курсів підвищення кваліфікації;
- безперервність підвищення кваліфікації;
- варіативність програм підвищення кваліфікації;
- диференціація змісту і форм навчання;
- мотивація до науково-дослідної роботи. Розглянемо їх детальніше.

Створена в Україні система ППО забезпечує потреби суспільства у кваліфікованих науково-педагогічних кадрах з високим рівнем професіоналізму та культури, здатних компетентно і відповідально виконувати завдання та посадові функції, впроваджувати нові сучасні освітні технології, сприяти інноваційним процесам. Однак для розвитку професійної компетентності науково-педагогічних кадрів необхідно мати стандарти на зміст післядипломної освіти. Для підвищення кваліфікації цієї категорії працівників мають бути розроблені навчальні плани і програми з відповідним науково-методичним забезпеченням.

Найважливішою ланкою в системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів є курсова підготовка. Актуальність безперервного розвитку професійної компетентності науково-педагогічних кадрів зумовлено процесами модернізації

післядипломної освіти й інтеграцією України у світовий та європейський освітні простори. А це вимагає побудови *змісту курсів підвищення кваліфікації* науково-педагогічних кадрів на компетентнісній основі.

Перевага компетентнісного підходу полягає у можливостях більшої гнучкості та автономії навчального плану, зміни методів навчання і методів оцінювання, забезпечення якості навчання. Зміни в навчанні і його методах стосуються зміщення акцентів з процесу на результати навчання, зміни ролі викладача та організації навчання. Зміст і форми курсів підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів мають бути визначені на основі моделі професійної компетентності та бути відображеними:

- на нормативному рівні – у державних навчальних і навчально-тематичних планах, професійних програмах;

- на рівні методичного забезпечення самостійної роботи слухачів – в орієнтовній тематиці випускних робіт, переліку комплексних завдань для навчального практикуму, переліку тематичних питань для підготовки виступу на конференції з обміну досвідом роботи, методичного забезпечення контролю, орієнтовному переліку тематичних блоків питань для проведення комплексного заліку та збірнику тестів для діагностування рівнів професійної компетентності.

Структура навчальних планів має бути модульною та складатися з інваріантної та варіативної частин. Інваріантна частина навчальних модулів включає обов'язкові теми для викладання, а варіативна повинна включати спецкурси за вибором слухачів. Зміст варіативної частини модулів визначається відповідно до регіональних умов, запитів і пропозицій науково-педагогічних кадрів, можливостей закладів освіти.

Безперервність підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів є необхідною умовою і вимогою до розвитку професійної компетентності. Відповідна педагогічна умова означає створення такої системи, яка б не обмежувала навчання науково-педагогічних кадрів усталеними формами та термінами, наприклад, тільки очними курсами підвищення кваліфікації, семінарами та конференціями, стажуванням. Необхідно забезпечити послідовність і цілісність етапів розвитку професійної компетентності науково-педагогічних кадрів, об'єднаних змістовно та організаційно. Безперервність розвитку професійної компетентності науково-педагогічних кадрів має забезпечуватись: наступністю між підготовкою науково-педагогічних кадрів у закладах вищої освіти та післядипломної, у курсовий і міжкурсний періоди; проведенням семінарів та інших навчальних форм професійного розвитку, які враховують особисті потреби слухачів, об'єднуються змістовно та структурно. Процес набуття компетенцій науково-педагогічними кадрами має органічно поєднувати підготовку на курсах підвищення кваліфікації та в міжкурсний період за цілісним, науково-обґрунтованим змістом.

Післядипломна освіта має характеризуватися великою гнучкістю, *варіативністю і різноманітністю програм підвищення кваліфікації* науково-педагогічних кадрів. Це дає можливість науково-педагогічним працівникам самостійно і свідомо визначати мету, зміст, способи і терміни навчання. У цьому напрямку пріоритет належить інститутам післядипломної педагогічної освіти, які мають всі можливості розвивати професійну компетентність науково-педагогічних кадрів. Чинниками забезпечення варіативності змісту програм підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів є: визначення змісту курсів на наукових засадах з урахуванням особистих запитів та суспільних вимог; реалізація можливостей міжкурсного періоду для розвитку компетентностей та компетенцій; поєднання різних форм і методів навчання.

Програми курсів підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів мають розрізнятися за:

- призначенням: цільові, тематичні, проблемні;
- формами: очні, заочні, очно-заочні, очно-дистанційні, дистанційні;

- терміном проведення: довготермінові, короткотермінові.

Як показує практика і досвід роботи ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України перспективними формами підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів є очно-дистанційна і тематичні курси.

Тематичні курси, на відміну від традиційних, короткотермінові і безпосередньо пов'язані з певною тематикою, яка цікавить науково-педагогічні кадри. Вони не мають обмежень за термінами проведення і програмами. Форми проведення тематичних курсів можуть бути різними: семінари, ділові ігри, «круглі столи», тренінги тощо. Завдяки цьому реалізується принцип вибору споживачем якісних і актуальних на даний момент освітніх послуг. Урахування потреб науково-педагогічних кадрів, індивідуалізація та диференціація освітніх послуг і програм є важливою умовою розвитку їх професійної компетентності.

Найбільш ефективною формою підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів у системі ППО є очно-дистанційна (форма організації навчального процесу та педагогічна технологія). В її основу покладено керовану самостійну роботу науковця з використанням у процесі курсового навчання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та мережі Інтернет. Основними принципами, які зреалізовані в моделі очно-дистанційної форми підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів є: науковості, прогностичності, гнучкості, динамічності, зворотного зв'язку, модульності, креативності рішень тощо.

Очно-дистанційне підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів має суттєві переваги перед очною формою навчання і стажуванням: оптимальне поєднання очного і дистанційного навчання, традиційних і сучасних засобів навчання, інноваційних технологій; можливість диференційованого використання змісту навчальних програм; забезпечення розвитку інформаційної культури; керована самостійна науково-дослідна робота за темою випускної роботи.

Для очно-дистанційної форми підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів притаманні риси систем відкритої освіти (доступність, реальна неперервність, особистісна орієнтованість, демократичність, варіативність тощо). Завдяки такій формі підвищення кваліфікації активно використовуються сучасні засоби інформаційних, комп'ютерних, телекомунікаційних технологій, посилюється креативна складова навчання, формується національне освітнє Web-середовище в мережі Інтернету. Водночас створюються умови для інтеграції інформаційних та педагогічних технологій, які забезпечують інтерактивність взаємодії суб'єктів навчання та високу продуктивність навчального процесу. На наш погляд, доцільною є змішана технологія дистанційного навчання (кейс + мережа). Вони оптимально враховують індивідуальні можливості кожного суб'єкта навчання, дають можливість задовольнити інтереси та запити науковців у науково-методичному і технологічному супроводі процесу підвищення кваліфікації, оперативно інформувати про інновації в освіті й науці, інтерактивно взаємодіяти завдяки мережі Інтернет. Використання Інтернет-технологій на очно-дистанційних курсах підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів забезпечує доступ до кращих світових освітніх ресурсів, розширює коло спілкування та обміну досвідом з колегами, відкриває широкі можливості для отримання професійно орієнтованої інформації.

Очно-дистанційна форми підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів передбачає використання різних форм навчальних занять: аудиторні (лекції, практичні, семінарські, конференції з обміну досвідом, тренінги, ділові ігри, «круглі столи», «тематичні дискусії») і позааудиторні (відеоконференції, чати, форуми, індивідуальні заняття, консультації, самостійну роботу).

Самостійна робота в процесі підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів за очно-дистанційною формою є обов'язковим і основним видом курсового навчання. Її наявність на очному й дистанційному етапах підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів впливає із самого визначення поняття. Проте найбільший обсяг цієї роботи

передбачено саме на дистанційному етапі, що зумовлено можливою віддаленістю в цей період від наукового керівника. При цьому завжди є можливість отримати кваліфіковану і своєчасну науково-методичну допомогу та консультації від нього. Для цього використовуються різні засоби зв'язку (чати, форуми, E-mail, Skype, телефон, факс тощо).

Керована самостійна робота на дистанційному етапі підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів вимагає чіткої організації та координації дій наукового керівника (тьютора), самоорганізації слухача, якісного науково-методичного забезпечення. Тьютор у процесі курсів підвищення кваліфікації за очно-дистанційною формою виконує такі функції: інформаційну, комунікаційну, організаційну, консультативну й управлінську. Основними завданнями тьютора на дистанційному етапі курсів підвищення кваліфікації є: якісне науково-методичне забезпечення та методичний супровід (консультації, планування, управління, контроль) самостійної роботи слухачів, створення комфортного клімату для спілкування та коригування індивідуального графіку навчання. Контроль якості знань, умінь і навичок у процесі підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів за очно-дистанційною формою навчання здійснюється за допомогою проведення тестового контролю на усіх етапах курсів, заліку та захисту випускної роботи.

Необхідною умовою ефективної самостійної навчальної і науково-дослідної роботи у дистанційному режимі є науково-методичне забезпечення: комплекс навчальної та методичної інформації, розміщеної на різних носіях (паперових, плівкових, електронних тощо). Отже, розроблена очно-дистанційна форма підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів дозволила унормувати систему курсового навчання та підвищити її якість.

Диференціація змісту і форм навчання науково-педагогічних кадрів. Для розвитку професійної компетентності науково-педагогічних кадрів на курсах підвищення кваліфікації важливо створити умови для максимальної реалізації індивідуальних здібностей кожного слухача. Диференціація та індивідуалізація навчальної діяльності слухачів забезпечуються різними формами навчальних занять. Ми виходимо з усвідомлення диференціації навчання як множинності та варіативності індивідуальних і колективних підходів до реалізації змісту освіти та особистісно-орієнтованого навчання. Диференціювання в процесі курсів підвищення кваліфікації допомагає науково-педагогічним кадрам швидше адаптуватися до інноваційних процесів в освіті й економіці та реалізувати свій особистісний потенціал.

Реалізація диференціації змісту і форм навчання науково-педагогічних кадрів передбачає зміну мотивації засвоєння і застосування знань, отриманих у процесі курсової підготовки: із засобів добування нових знань у засіб самореалізації і самоствердження через використання системних знань на практиці. Для цього необхідно процес навчання будувати як систему занять із розв'язуванням ситуаційних задач. Такий підхід збагатить особистий досвід слухачів та допоможе вирішити існуючі проблеми, пов'язані із взаємодією та спілкуванням у колективі.

Важливою напрямом розвитку професійної компетентності науково-педагогічних кадрів у процесі підвищення кваліфікації є *мотивація до науково-дослідної роботи*. Науково-дослідницьку діяльність ми розглядаємо як фактор, що спрямований на постійне пізнання, прагнення до визначення сутності будь-якого явища, пошук найкращих способів розв'язання професійних проблем, постійне експериментування, самоаналіз і самооцінку. Саме науково-дослідницький характер діяльності науково-педагогічних кадрів привчає їх до самостійності, виховує вимогливість до себе, розвиває вміння аналізувати та синтезувати процеси і явища, що відбуваються в освіті, економіці, суспільстві. Постійна науково-дослідна робота сприяє вдосконаленню не лише професійних знань, умінь і навичок науково-педагогічних кадрів, а й формує відповідний склад мислення та спілкування, що важливо в умовах науково-технічного прогресу. Освіта, науково-дослідна, виробнича та підприємницька діяльність – складають опору у виході нашої країни на якісно новий рівень економічного розвитку.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Узагальнюючи сказане, треба зазначити, що якість підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів відображає цілісність і послідовність курсового навчання, орієнтацію на свідомий вибір змісту, форм і методів навчання, забезпечує розвиток і саморозвиток особистості, її професійну і соціальну мобільність, конкурентоспроможність на ринку праці й адаптаційну гнучкість. Можна очікувати, що відпрацьована на базі ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України організаційна модель підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів за очно-дистанційною формою, має перспективи впровадження в Україні. Її результати можуть бути використані в академічних інститутах і вищих навчальних закладах, які мають аспірантуру та здійснюють підготовку майбутніх науковців, а також закладах ППО, які проводять курси підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів.

У перспективі дослідження передбачає: подальше впровадження очно-дистанційної форми підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів у систему ППО; розробку науково-методичного забезпечення курсового навчання науковців; удосконалення змісту і якості підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів; розробку варіативних професійних і робочих програм підвищення кваліфікації науковців на компетентнісній основі; аналіз результатів упровадження змісту і науково-методичного забезпечення підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів; формування висновків і визначення перспектив якості підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук О.І. Психолого-педагогічні умови особистісного розвитку викладачів вищої школи в системі післядипломної педагогічної освіти / О.І. Бондарчук, Н.М. Скоробагатько // Актуальні проблеми психології: Зб. наук.пр. Інституту психології ім. Г.С. Костюка; за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – Житомир. – 2011. – Т.1. – Вип. 31. – С. 23-31.
2. Британ В.Т. Организация вузовской науки: опыт и уроки / В.Т. Британ. – К.: Либідь, 1992. – 168 с.
3. Головатий М. Наукові кадри вищої кваліфікації: як і де їх готувати. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.personal-plus.net/226/2166.html>. – Назва з екрану.
4. Гузій Н.В. Професіоналізм викладача ВНЗ як педагогічна систем: підручник / Н.В. Гузій // Педагогіка вищої школи; за ред. В.Г.Кременя, В.І.Лугового. – К.: Педагогічна думка, 2009. – 240 с.
5. Комюніке конференції Європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту, Льовен і Лувен-ла-Ньов, 28-29 квітня 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.mon.gov.ua/education/higher/bolpr/napr_ukr.doc. – Назва з екрану.
6. Формування дослідницької культури молодих науковців: колективна монографія / за ред. В.А.Семиченко. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 133 с.
7. Чернишова Є.Р. Розвиток кадрового потенціалу системи ППО як одна з основних умов досягнення стратегічних цілей організації / Є.Р.Чернишова // Вісник післядипломної освіти. – 2011. – № 16. – С. 167-172.
8. Штомпель Г. Управління процесом підготовки та професійного зростання науково-педагогічних кадрів в умовах євроінтеграції / Г. Штомпель, Є. Чернишова, В. Саюк // Шлях освіти. – 2010. – № 1. – С. 8-12.

В.И. САЮК. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ КАЧЕСТВА ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В СИСТЕМЕ ПОСТДИПЛОМНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Резюме. В статье раскрыты теоретические основы качества повышения квалификации научно-педагогических кадров. Главное внимание уделено научно-методическому обеспечению содержания, организационных форм и технологий повышения

квалификации научно-педагогических кадров в системе постдипломного педагогического образования.

***Ключевые слова:** теоретические основы, научно-педагогические кадры, повышение квалификации, содержание обучения, организационные формы, постдипломное педагогическое образование.*

V.I. SAYUK. THEORETICAL BASES OF QUALITY OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL EMPLOYEES IN SYSTEM OF POST-DEGREE PEDAGOGICAL EDUCATION

***The summary.** In article the theoretical bases of quality of professional development of scientific and pedagogical employees are opened. The main attention is paid to providing the contents, organizational forms and technologies of professional development of scientific and pedagogical employees in system of postdegree pedagogical education.*

***Key words:** theoretical bases, scientific and pedagogical employees, professional development, content of training, organizational forms, post-degree pedagogical education.*

Одержано редакцією 25.02.2013 р.